

Битка Мирослава Јовановића за „нову историју“ (рад са студентима Одељења за историју)

Апстракт: Професор Мирослав Јовановић је, поред дубоког трага који је оставио у српској историографији као научник, оставио и дубок траг као педагог, борећи се у свом раду са студентима за „нову историју“. Примењујући мултидисциплинарни приступ, отварајући нове теме, упознајући студенте са обиљем нових извора, метода и школа, трајно је променио студије историје на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду.

Кључне речи: Мирослав Јовановић, „нова историја“, историјски извори, студије историје, Одељење за историју

Пре десет година почела сам да радим на Филозофском факултету. Када сам као асистент дошла на Катедру за општу савремену историју, Мирослав Јовановић је био доцент, и с њим сам почела да идем на вежбе, да учим академски занат и да сазревам у предавачком послу, али и у свеукупном односу према студентима. Вежбе на трећој години студија Опште савремене историје 2005/2006. године, што је био почетак нашег заједничког рада, биле су нешто што ми је до данас остало у најлепшем сећању, али и нешто што је ударило темеље мом даљем раду са студентима. Те године имали смо бриљантну генерацију студената, од којих се данас велики део њих налази на Одељењу за историју Филозофског факултета, у историјским институтима, и на престижним европским универзитетима.¹ Програм који је тада за њих Мирослав Јовановић осмислио, био је најбољи показатељ, али и најбољи спој његове ерудиције, његових знања и његове личности, али и тога да је и он сам много научио од

¹ Др Јелена Рафаиловић (Одељење за историју, Филозофски факултет; Институт за новију историју Србије), др Милош Ивановић (Историјски институт), др Предраг Коматина (Византолошки институт), др Ивана Коматина (Историјски институт), др Биљана Стојић (Историјски институт), др Милан Гулић (Институт за савремену историју), Вељко Станић (Балканолошки институт), Милан Кутлешкић (Историјски институт), Јелена Глушац (Историјски институт), Нино Делић (Историјски институт), Марко Миљковић (Central European University, Budapest), Стефан Радојковић (Факултет политичких наука).

свог професора и ментора Андреја Митровића. Као Андрејев ђак, Мирослав Јовановић је сматрао да су за разумевање 20. века потребни ширина и загледа-ност у различите теме, различите методологије, различите теоријске поставке, али и у различите изворе.

Мирослав Јовановић је био свестан да се стална борба између традиционалиста и модерниста, која је у Србији обележила цео 20. век, водила, и, рекла бих, још се води и у историјској науци. С једне стране стајао је традиционални историцизам, „са акцентом на темама из политичке историје, са све израже-нијом тежњом ка непрестаном нагомилавању чињеница и са препознатљивом апсолутизацијом кључних термина: објективност, истина, документ, чињеница“, док је с друге стране била „нова историја“, са мултидисциплинарним методама, преиспитивањем и промишљањем кључних термина и тематском разноврсно-шћу, која у поље занимања за прошлост подједнако укључује друштво, културу, економију, обичног човека, свакодневицу.²

Мирослав Јовановић је један од кључних проблема у стању историјске нау-ке у Србији видео у професионалном образовању историчара. У време када је у светској историографији дошло до дубоких промена и када су у свим водећим светским историографијама превладали методолошки приступи и концепти „нове историје“, он је сматрао поражавајућом чињеницу да је око четрдесетак генерација студената историје Универзитета у Београду своја методолошка знања о историјској науци стекло на основу класичних „неоранкеовских“ постулата с краја 19. века. Зато му је императив у раду са студентима био да је неопходно развијати учење, проблемски разумевати и тумачити прошлост, теоријски промишљати проблеме и усвајати методе „нове историје“.³

И у раду са студентима и у целокупном свом ангажману историчара он се борио против сужених погледа на историјску науку, сведену на политичку, дипломатску и војну историју. С правом је сматрао и то преносио и студенти-ма да је таква уско схваћена историја усредсређена на државу и њене транс-мисије, и по примењеној методи и експликацији резултата, образац увелико превазиђене дескриптивне историографије, схваћене у „неоранкеовском“, познодеветнаестовековном маниру.⁴ За њега је био кључан мултидисциплинаран начин мишљења, а у својим предавањима и разговорима са студентима трудио се да преноси знања француских аналита, америчке нове економске историје, британске социјалне историје, немачке социјалноисторијске науке, историјске антропологије. Чврсто је веровао да историјска наука мора да изађе из „куле од

² Јовановић, Мирослав, „Историографија и криза“, *Криза историје – српска историографија и друштвени изазови раја 20. и почетка 21. века*, Београд 2009, стр. 22–23.

³ Исто, стр. 107-108.

⁴ Исто, стр. 57.

слоноваче“, и да уз помоћ метода и резултата „суседних“ друштвених наука, уз коришћење теорија и модела, проблематизује и концептуализује прошлост.⁵

Управо тако проблематизујући историју 20. века, те моје прве године сарадње с њим, на вежбама из Опште савремене историје, и ја сам, заједно са студентима, а захваљујући његовом концепту, али и утицају професора Андреја Митровића, 20. век промишљала кроз следеће мемоаре: *Јучерашњи свет* Штефана Цвајга, *Прекретницу* Клауса Мана, *Филозофску аутобиографију* Карла Јасперса, *Двоструки живот* Готфрида Бена и *Физику и метафизику* Вернера Хајзенберга. На тим вежбама Мирослав Јовановић је демонстрирао сувереност у знању, показујући како поред историјске науке, маестрално познаје књижевност, филозофију, али и физику и квантну механику.

Мирослав Јовановић у глумачкој трупи током студенских дана, 1984.

Исте те године, у оквиру студија 20. века, проучавали смо и ново информационо друштво у *Тиранији тренутка* Томаса Хилана Ериксона, *Мегатрендовима* Цона Несбита, али и различитим виђењима будућности, у футуристичком роману Жила Верна *Париз у 20. веку* и *1984*. Џорџа Орвела (1949). Тада сам од њега научила и трајно прихватила да у раду са студентима увек идем у ту врсту ширине, тражећи од њих да 20. век разумеју служећи се заиста различитим историјским изворима и широким кругом тема.

⁵ Исто, стр. 71.

Мирослав Јовановић био је човек великих знања – поред историјских знања, он је, ако се говорило о спорту, знао резултате свих утакмица, саставе фудбалских и кошаркашких репрезентација, светске рекорде атлетичара, добитнике олимпијских медаља. Делећи та своја занимања са студентима, давао је теме за дипломске и мастер радове о односу спорта и политике. Ако се говорило о економији, познавао је различите школе и пратио најновија кретања не само када је у питању економска историја него и струјања у светској економији краја 20. и почетка 21. века. Маестрално је владао и природним наукама. Ако се говорило о географији – као да је у малом прсту држао све реке, планине и градове овога света. Управо захваљујући тој ширини својих занимања, био је омиљен међу студентима, а један од њих ми је у сећању на проф. Јовановића рекао: „Највише сам поштовао код њега прегалаштво и посвећеност која превазилази парохијалност струке, те смо тако на његовим предавањима могли слушати о свему: од преплитања мапа гасовода и спољних политика европских држава, преко објашњавања феномена стагфлације, до унутрашње политике финског премијера Харија Холкерија.“

Иако је, с једне стране, био страстан борац против „фетишизма извора“, с друге стране је сматрао неопходним да студенти раде са изворима и да науче да их користе и критички анализирају, те је свака тема из 20. века којом смо се бавили и на предавањима и на вежбама садржавала као неодвојив део и историјске изворе, а у најширем њиховом значењу – дипломатске изворе, државне уговоре, статистике, писма, мемоаре, књижевност, филм.... У раду с њим, и у таквом његовом приступу изворима, заувек сам, а надам се и наши студенти, научила да историјски извор не служи да се њиме реконструише шта се десило него да се проблематизује како и због чега се нешто десило.

Мирослав Јовановић је стално размишљао и како да сва своја знања унапређује, и како да њих, али и тековине модерног информатичког друштва, приближи студентима. Тако смо одмах на почетку наше сарадње, и пре него што смо захваљујући интернету као цивилизација отишли далеко са *онлајн* базама података, направили нашу катедарску базу података, важних за проучавање историје 20. века. Тада смо, на иницијативу професора Јовановића формирали електронску збирку извора за студенте, која обухвата најразличитије и најзначајније изворе за историју света, од краја 19. до почетка 21. века, и чији само попис наслова докумената има 134 стране, а сама грађа неколико хиљада страница.

Свестан значаја медија, попут филма и телевизије, Мирослав Јовановић је иницирао и стварање наше велике филмотеке и теветеке за проучавање историје 20. века, увиђајући да ће студентима, уз богату литературу коју им је увек нудио, многе теме постати пријемчивије уз документарне емисије *BBC*-ја и *History channela*, те уз филмове попут Ајзенштајнових *Оклопњаче Потемкин* и *Октобра*, *Олимпије* и *Тријумфа воље* Лени Рифенштал, и многих

других који су обележили и историју филма, али и историју 20. века. Знао је да су, као и историчар кога је често цитирао Кнут Ћелстали, филм и видео добри за приказивање онога што је видљиво и да изазивају занимање, док је писани медиј најбољи за давање велике количине егзактних података и представљање размишљања, и управо зато је увек тежио да у раду са студентима комбинује и писане и визуелне изворе.⁶

Мирослав Јовановић је и први међу историчарима схватио да су важно место у новом свету добиле комуникације, поседовање и управљање информацијама, те да је, под утицајем последње технолошке револуције (развоја медија, мобилне телефоније, компјутеризације, глобалног умрежавања путем Интернета) дошло до драматичне трансформације друштвене стварности и свакодневице модерног света и модерног човека.⁷ Као неко ко је пратио нова кретања у светској историографији, схватио је да су са развојем квантитативних метода и њиховом широком применом у историографији у употребу све више почели да улазе и компјутери. Како је писао у *Кризи историје*, први су у пракси историографског рада компјутере почели да користе историчари окупљени око школе Анала, и Кембричка група за проучавање становништва у Сједињеним Америчким Државама.⁸ И он је, следећи резултате свих тих школа, користио могућности компјутера за различите историјске анализе, али је на употреби компјутера инсистирао и код студената, и био је први који је на Одељењу за историју као начин студентских излагања увео *power point* презентације. Био је први ментор код кога су брањени радови везани за однос компјутера и историографије, а ја сам имала и част и задовољство да будем у комисији Слободану Мандићу за његов дипломски рад *Компјутеризација и историографија 1995–2005* (2005), чији је ментор био професор Јовановић. Истоимена књига Слободана Мандића данас представља незаобилазно полазиште не само за проучавање односа историографије и компјутеризације и примена информатичких технологија у историјској науци него је и важан приручник за сваког историчара било да се бави античком историјом, или савременим друштвеним феноменима.⁹

Фасцинираност Мирослава Јовановића норвешким професором социјалне антропологије Томасом Хиландом Ериксоном и његовом књигом *Тиранција тренутка*, утицала је на њега да ту књигу промишља и анализира заједно са студентима, али и да, подстакнут њоме, отвори питање проблематизације количине и квалитета података и информација научног карактера, који су нам

⁶ Ћелстали, Кнут, *Прошлост није што је некад била*, Београд 2004, стр. 320.

⁷ Јовановић, Мирослав, „Крiza и историја: Друштвена криза и историјска свест у Србији почетком 21. века“, *Крiza историје – српска историографија и друштвени изазови раја 20. и почетка 21. века*, Београд 2009, стр. 134.

⁸ Исто, стр. 28.

⁹ Мандић, Слободан, *Компјутеризација и историографија 1995–2005*, Београд 2008.

доступни после нове технолошке револуције. Био је свестан да „гомилање информација“, с којим не могу да се мере ни Александријска библиотека, нити Конгресна библиотека у Вашингтону, отвара веома озбиљно питање како ће се у догледној перспективи историчари поставити према тој непојамној количини веома специфичних остатака прошлости, историјских извора за које тек треба изградити посебну методологију како истраживања тако и критике и њихове коректне научне употребе.¹⁰

Поред тога што је био човек непресушног знања и велики иноватор у историјској науци, Мирослав Јовановић је био и човек организације и човек стратегија, те је тако приступао сваком послу – за њим су остали прецизни спискови студената и свих њихових обавеза; брижљиво испланирани курсеви и вежбе које је држао, и које је планирао да држи; сачувани текстови предавања која је одржао; фолдери с књигама, изворима и занимљивостима о свим важнијим темама из историје 20. века. Поред тога, Мирослав Јовановић је увек имао и стратегије везане за рад наше катедре, али и Одељења за историју, и био је један од првих код нас који су схватили значај и суштину Болоњског процеса и потребу за повезивањем студената и професора различитих универзитета у региону и у Европи.

Као човек стратегије, он је радио и на утемељивању руских студија, и ту створио значајну школу и формирао многе научнике који се баве историјом Русије и Совјетског Савеза.¹¹ Као човек стратегије, увиђао је важност проучавања историје Балкана, и сарадње са колегама из региона, нарочито из Бугарске, и ту је направио контакте и започео рад на заједничким темама и пројектима, успоставивши чврсте темеље за сваку даљу сарадњу. Створио је и јаку школу младих научника који се баве историјом Балкана, што је ударило темеље проучавању историје Балкана, уз примену методологије „нове историје“.¹² Као човек стратегије, осмислио је, а потом и оживео, заједно са Гораном Милорадовићем, а касније и са Александром Рафаиловићем и Јеленом Петаковић, семинар у Петници за проучавање друштвене историје.¹³ Семинаром за проучавање друштвене историје променио је и до тада доминантан и конзервативан приступ настави историје у школама, те од Петнице направио карику која повезује наставу и науку, средње школе са Филозофским факултетом и научним институтима. Захваљујући његовој идеји, многи средњошколци су први пут своја научна знања

¹⁰ М. Јовановић, „Историографија и криза“, *Криза историје – српска историографија и друштвени изазови раја 20. и почетка 21. века*, Београд 2009, стр. 55-56.

¹¹ Међу њима су: др Горан Милорадовић, доц. др Алексеј Тимофејев, мр Марко Пејовић, мр Борислав Ђурђевић, мр Радован Пилиповић.

¹² Међу њима су: др Јелена Рафаиловић, др Милош Тимотијевић, мр Ненад Стошић, мр Иван Обрадовић, МА Оливера Марковић, МА Аца Цветановић, Милан Пиљак, Иван Ристић.

¹³ Опширније: <http://www.historiansclub.org/> (27. септембар 2015)

о историји 20. века обогатили локалном, друштвеном, културном и привредном историјом.

Када се резимира целокупан рад Мирослава Јовановића са студентима, али и целокупан његов научни опус, јасно је да је он сваки феномен 20. века посматрао кроз различите изворе, ослањајући се на различите науке и ослушкујући различите историографске школе, дајући прошлости, без обзира на то да ли је о њој писао, или је преносио студентима, оно што је она увек једино и била – живот.

Мирослав Јовановић је у свом раду, и као историчар и као педагог, био свестан да је „нова историја“ дала низ важних импулса даљем развоју историографије, без којих се савремена историјска наука у свету не може ни замислити, а да је једна од најважнијих *проблематизација* прошлости мултидисциплинаран приступ и примењивање теорија, што је све заједно омогућило да се историјска наука уздигне на ниво проблемског и концептуалног изучавања прошлости.¹⁴ Управо због тога књига *Криза историје*, коју је професор Јовановић написао са професором Радивојем Радићем, а у којој је изнео своје погледе на историјски науку, данас је незаобилазна литература нама, његовим колегама, али и свим студентима историје. Сваке године на испиту из Методологије истраживања у области савремене историје, студенти мастер студија историје са највећом љубављу и поштовањем говоре о тој књизи, уз њу боље разумеју и промене у историографији, и уче о историографским правцима без којих нама историчарима нема „нове историје“. Као незаобилазни део списка литературе за испит из методологије, на којем су дела Андреја Митровића, Фернана Бродела, Е. Х. Кара, Ричарда Еванса, Лисјена Февра, Јиргена Коке..., Мирослав Јовановић се нашао међу историчарима чија дела је поштовао, заступао и промовисао, поставши и сам незаобилазна полазишна тачка свим студентима историје на специјализацији на Катедри за општу историју, а надам се и шире.

¹⁴ Видети детаљније: *Криза историје*, Београд 2009.

Summary

Radina Vučetić, PhD

Miroslav Jovanović's battle for "new history" (work with students at the Department of History)

Having spent his entire professional life at the History Department of the Faculty of Philosophy in Belgrade, fighting for the "new history", free from traditional historicism and myths, Miroslav Jovanović realized that one of the key problems of historical science in Serbia originates from the professional education of historians. Therefore, in his pedagogical work, he insisted that students apply a multidisciplinary approach and analyze each topic using a variety of sources, with obligatory contextualization of problems. With his students, he researched 20th century not only through dominant political history, but also through social, cultural, economic history and the history of everyday life, teaching them about French analysts, the new US economic history, British social history of British, German social-historical science and historical anthropology. Although he was passionate fighter against the "fetishism of the sources", he considered it necessary that students work with different types of sources and learn to use and critically analyze them. Modernizing the teaching of history, aware of the importance of the new technological revolution, he introduced the use of information technologies at the History Department in practical and theoretical sense. By promoting "new history" at the Faculty of Philosophy, in Petnica Science Center, among high school students, and through his books, primarily "The Crisis of History", Miroslav Jovanović left an indelible mark forming generations of historians who are to change the historical profession in the spirit of the "new history".